

„Nihče ne ve, kaj je ženskam všeč!“

„Vedi vrag, res! Ali za to tu mi je res žal in smili se mi...“

„Saj je tudi vredna usmiljenja!“

„Najboljša je izmed vseh! Mati njena in ona, ki je zdaj tam pri njem . . .“

„Naj bo, kakor hoče! Naposled to nama nič mar!“

„Prav praviš!“

Tam v daljavi se je izvil velikanski blisk oblakom ter šinil skoro premo na zemljo. Prekrižala sta se in razšla. S povešeno glavo sta krenila vsak na svojo stran. Umolknila sta, a po tistem sta še dalje premišljevala o stvareh, o katerih si govoriti nista upala . . .

(Dalje prihodnjič.)

Satura.

Spisal L. Pintar.

Ljubljana, ljubica nebes in sreče!

a je bil Prešeren iskren etimolog, sem že omenil v Saturi (Lj. Zv. XXVI, 619)); znano je pa tudi, da je bil pesnik - slavitelj Ljubljane in „cvetečeličnih ljubljanskih ljubeznivih gospodičen“, da je že v svoji prvi baladi o povôdnem možu slavil „od nekdanj sloveče“ ljubljanske lepote, da je v sonetu „Vrh solnca . . .“ kakor Ovid ¹⁾ o Rimu tudi on o Ljubljani kot odlično nje znamenitost izrekel pohvalno izpričalo: „Kar zvezd nebo, deklet ima „Ljubljana“, da so mu bile te „lepote cvet in čast Ljubljane“ itd. Prav posebno pa je slavil naš pesnik Ljubljano v slavnostnici Hradeckega.

Če strnemo ta dva momenta pri Prešernu, namreč teženje za etimologijo in pa slavljenje Ljubljane, mislim, da ne bo neumestno, ako rečemo, da je hotel menda pesnik v zgoraj navedenih besedah namigniti na etimologični pomen imena Ljubljane, češ da je vprav „Ljubljena“ (amata, dilecta). Za pesnika je seveda tako sličnoglasje prav ugodno, tak namig etimologije mu je dopusten, ker se prilega povelečevalnemu njegovemu namenu. Docela drugo vprašanje pa je,

¹⁾ Ars amatoria I, 59: Quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas.

ali je ta na sličnoglasju osnovana etimologija tudi pravotna in resnična, ali je tudi znanstveno opravičena. V tej gledi hočemo v naslednjih vrsticah zasledovati Ljubljano ter poskušiti etimologično nje razlago. —

O imenih Ljubljana — Laibach je v svoji slovnici „Lehrgebäude der slowenischen Sprache“ na str. 190 prvi etimologiziral l. 1825 — Metelko. Razkladal je pa nekako takole: Italjansko ime Lubiana je neposredno iz Ljubljana kakor chiave iz clavis, od kod pa Laubach, Laibach? Iz lau in bach gotovo ne! Končnico -ach (-ah) kaže v slovenščini ženski lokal množine. Laub- predpostavlja debelski zlog „lub (ljub)“; nemški jezik namreč često izpreminja naš u v au, n. pr. jug Bauch, Lubno Laufen i. t. d., ravno tako pogosto pa tudi naš mestnik povzdigne za imenovalnik, n. pr. Selzach, Zirzach. Nemca je k temu koraku utegnilo zapeljati to, ker priprosti Slovenec na vprašanje, kako se kakemu kraju pravi, navadno odgovarja z mestnikom, n. pr. temu kraju se pravi v Selcah, v Cerkljah. Nekdaj v stari slovenščini je bil še celo lokal brez predloga v rabi. Laubach predpostavlja torej mestnikovo obliko Ljubah, ta lokal pa zopet imenovalnik Ljube. Stanovnik v Ljubah se zove Ljubljan, kakor se imenuje nastanjenec v Dobu Dobljan i. t. d. in od tod ime Ljubljana. Primeri staro ime Aemonā z a m a r e ljubiti in z a m o e n u s ljub ali ljubek. — Tako Metelko! Temu razlaganju se sicer da marsikaj oporekati, vendar pa ni mogoče tajiti, da je že Metelko pokazal etimologom pravo pot s tem, da je navidezno nemško ime Laibach spraval v tesno zvezo z imenom Ljubljana. Ko je storjen prvi korak, je s tem že precej olajšano nastopanje sledečim raziskovalcem in etimologom.

Za Metelkom se je na novo pojavilo zanimanje za ime „Ljubljana“ — Lippichevo topografijo (1834) pač smemo preskočiti — šele z Novicami. Leta 1843 je bil namreč v 6. številki I. tečaja Novic (str. 24) objavil dr. Orel oznanilo, da v Loblani poleg cesarskega grabna št. 10 kupuje sviloprejski pridelek in prodaja travna semena (pahovko in mačji rep) in razne vrste kuhinjskih zelišč. V 9. številki (str. 36) je sledila to pisavo opravičujoča opomba: Eni trdijo, češ da je bila Emona, največe in najlepše mesto Ilirije, slovenskim doseljencem najbolj všeč (ljuba), pa da so jo zaradi tega prekrstili v Ljube, pa da so rekli v Ljubah (nem. Laibach), drugi pa da pravijo, da so došli Slovenci, zagledavši Emonski grad, rekli mu Lob (= čelo, krona), mestu pod njim pa Loblana (kronana) — in on (dr. Orel) da se drži druge misli, pa da zato piše Loblana.

Urednik Novic dr. Bleiweis ne le da dr. Orlu ni pritegnil, izrazil je celo željo, naj bi se v Novicah o tem vprašanju ne razpravljalo dalje, „ker ne želimo nikakršnega prepiranja, ki jezik ali pisanje tiče“. Tako si je Bleiweis to točko spretno rezerviral — pa jo je devet let pozneje v 94. številki X. tečaja Novic (str. 375) sam zopet pritresel na dan. Tedaj je pri recenziji Klunovega „Archiva“ prišel sam na to prej odklonjeno vprašanje zastran imena „Ljubljana“ ter je, kakor pravi, „v soglasju z mnogimi veljavnimi jezikoslovci“ povedal svoje mnenje, ki se pa z dr. Orlovim skorajda ujema ali vsaj bistveno ne razločuje. Porabil je seveda tudi Metelkovo razlago, toda samo v tej točki, da je *Laubach* ali *Laibach* slovenski mestnik v L'bah (v Lobah ali v Lubah), glede korena besede se je pa postavil na dr. Orlovo stran. Razklada pa svoje mnenje dr. Bleiweis nekako takole: Če z ozirom na prve stanovalce, ki so svojim seliščem imena dajali, sledimo njih začetek, bomo šli najbolj gotovo pot, ker hodimo ob roki zgodovine, ne pa spretne domišljije. — Stanovniki kranjske dežele pa, ki so v starodavnih časih našim mestom, trgom in vasem dali imena, so bili Slovenci. Slovenci, naselivši se na mestu današnje Ljubljane, so dali tudi temu svojemu selišču ime, katero so pozneje slovenski pisatelji sami popačili, ker so iz „L'bljana (ali z Metelkovimi pismenkami L'bljana) izkovali „Ljubljana“, katere besede med našim narodom nikdar ne slišimo, ampak vedno le L'bljana (ali Lobljana ali Ibljana). Pisatelj „arkiva“ (namreč Klun) ima tedaj v tem prav, ako Metelkovega mnenja, da Laubach izvira od Ljubah v pomenu ljub (prijeten, amoenus), ne potrdi, ker korenina te besede je celo druga, kar beremo v Jarnikovi knjigi „*Verfuch eines Etymologikon*“ na 81. str. takole: „L'b, die Stirne, Front, Rundung, Vorderseite . . . L'bljana *Laibach* in der Fronte erbaut“. Ker je L'bljana res tako okoli grada zidana, da naredi nekako okolino „Front, Rundung“, se ujema nje ime prav popolnoma s staroslovensko korenino **l'b**.

Kako so o imenu našega mesta modrovali še razni možje (Costa, Elze, Klun, Poženčan, Terstenjak), preskočimo ter preidimo k Miklošiču, ki je o imenu „Ljubljana“ razpravljal in etimologiziral leta 1859 v Vodnikovem Spomeniku (stran 182). Podobno kakor Metelko si je tudi Miklošič razlagal italijansko obliko „Lubiana“, češ da je nastala iz „Ljubljana“, ker po glasoslovnih pravilih romanščine skupina **bl** prehaja v **bi**, n. pr. *bi*asimare poleg *blasphemare*. Toda če na eni strani pomislimo, da navedeno glasoslovno pravilo v romanščini ni prodrlo z vso strogo doslednostjo

in da imamo še dosti oblik z **bl** (n. pr. blatta, ščurek; blasone, grb; blasfema, bogokletstvo; blaterare, blebetati; blandire, laskati; bleso, jecljav i. t. d.), in če na drugi strani vpoštevamo, da je v slovanščini vrivanje **l**^a za ustniki — po Miklošičevi trditvi — iz razmeroma novejše ali mlajše dobe: tedaj bi se mi ne zdelo nemogoče, da je italijanščina v drugem zlogu naše besede prvotno obliko le ohranila, ne pa da bi ji bilo treba zlog „blan“ (ali „bljan“? —) izpremeniti nazaj v „bian“. Toda to je nebistvena postranščina, pustimo jo torej! —

Obrnimo se rajši k drugi točki, ki je važnejša. To je namreč Miklošičev ugovor zoper obliko „Ljube“ (nom. plur. f.), češ da je kaj malo verjetno, da bi bil imel en in isti kraj dve slovenski imeni, — da se pa dá mestnik „Lubah“ (nem. Laubač, Laibač) razložiti tudi drugače, ne da bi nam bilo treba predpostavljati za to razlago kak nom. plur. f. „Lube“, — namreč iz ravno istega stanovniškega poznamenovanja, iz katerega je izišla tudi Ljubljana. Važen je ta Miklošičev ugovor, a še važnejši je njegov ugovor proti korenu „ljub“ s pomenom „amatus, carus, dulcis, iucundus“, ki ga imamo v besedah „ljubezen, ljubiti“ i. t. d. Opira se pa ta Miklošičev ugovor na tale veletehtoviti razlog, da se namreč besedotvorni element, ki se je v tem slučaju pritaknil na osnovo „lub“ (oziroma „ljub“?), namreč sufiks „-jan“, praviloma pritika le na take osnove, ki že same zaznamujejo **krajevne** pojme, da se pa „ljub“ (amoenus) kot abstrakten pojem nikakor ne dá prištevati v to kategorijo. Ko bi se dalo dokazati, pravi Miklošič dalje, da staroslovenski lŭb (лѹб) nima samo pomena „glava ali lobanja“, ampak tudi „višina, holm, hribec“, — bi bil gotovo marsikdo naklonjen, vzeti ta izraz za podlago naše besede, toda za ta pomen se drugega skoraj ne dá navesti, nego edino to, da ruski izraz „lbišče“ pomeni „veliko čelo“ in „predgorje“ (promuntorium) in da v srbščini pomeni „glavica“ i glavo i holm. Tako Miklošič! Meni se pa zdi, da je to, kar je tu navedel Miklošič, že nekaj, da to ni morda takov malenkosten razlog, ki bi vsekakor potreboval v podporo še krepkejših. Marsikatero krajevno ime bi se namreč utegnilo najti tudi na Slovenskem, ki spada v to vrsto, n. pr. Kobilja glava, Toško čelo, Lipoglava i. t. d. Če torej izrazi „čelo, glava“ lahko tudi pomenijo „hrib, holm“, zakaj ne bi samostalnik „leb“ (ruski „lob“) = čelo, lobanja na enak način zaznamoval tudi hribca ali holma? Potrdilo temu najdemo v Pleteršnikovem slovarju (I, 503 in 526), kjer je po Cafu in Zalokarju zabeleženo, da lŭbanja ali lobanja poleg Ščjadel

244

pomeni tudi *Ανhöhe, Hügel*, a ta lübanja je samo podaljšanka iz staroslovenskega lübü (лѹбѹ), kateri popolnoma odgovarja grškemu λόφος, ki tudi poleg drugih vzboklin zaznamuje hribec ali holm. Da se čelada n. pr. **ne** izvajaj iz čelo, je dognano, da li se sme šelm šlêm vzporejati s holm (хѹмъ), bi si ne upal trditi, da je pa grški λόφος, ki pomeni tilnik, grivo, greben, perjanico na čeladi — in naposled holm, da je ta λόφος istoveten s staroslovenskim izrazom lübü (лѹбѹ) = čelo, holm — in da je polnoveljavno tole sorazmerje λόφος : lübü = νέφος : nebes i. t. d., o tem, mislim, da ni dvomiti. Pa če beseda „leb“ (l'b = lüb = čelo, holm) dandanes ni več splošno znana v naši slovenščini, ne smemo ji zaradi tega odrekati udomaćenosti v nekoliko starejši dobi in zanikavati njenega po analogiji utemeljenega pomena (čelo = holm). Marsikaj namreč, kar se je iz vsakdanjega jezika izgubilo in iz splošnega besednega prometa umaknilo, ohranilo se nam je v starih krajnih imenih in poljskih poznamenilih še vedno. Tako n. pr. sem izvedel od domačina iz tistega kraja, torej od zanesljivega vedca, da pravijo nekemu med Tomišljem in Vrbljami blizu potoka Iške ležečemu kompleksu njiv, ki jih nikdar voda ne poplavi, **P'bija** (l'bija); če Iška pri nobeni povodnji teh njiv ne doseže, je jasno, da leže više na holmih pa da imajo po tej svoji vzvišeni legi tudi svoje ime. — Po vsem tem je torej zelo verjetno, da se izvajaj Lübljana iz besede lüb = holm (Jarnik, Orel, Bleiweis). Grad ljubljanski ravno pa je tisti lüb ali holm, po katerem ima mesto svoje ime, in prav primerno se je po mojem mnenju pokojni prof. Iv. Vrhovec v svoji knjigi „Die wohlöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach“ (str. 5) izrazil takole: „Als der älteste Punkt Laibachs ist zweifelsohne der Schlossberg zu betrachten“. Kar je bilo teh prvih slovenskih stanovnikov naseljenih na lübu in ob lübu ali holmu od „pisanih“ ali Karlovških na južni pa do „klosterskih“ vrat na severni strani Grada, so se imenovali Lübljane, kar jih je pa bilo nastanjenih niže doli ob vodi na polju (ravnini), tisti so bili Poljane (Feldbewohner). Kakor so pa obrečja sploh često stopnjevinasta, tako tudi tu — in tedaj so bili nastanjenci na višji ravni nad obronkom Górenji Poljane, oni na nižji ravni pod obronkom prav ob vodi pa Dólenji ali Spodnji Poljane. —

Zanimivo pa je tole: Dasi sta obe imeni iz krajevnih pojmov lübü in polü (Seite, Ufer, oziroma „polje“) na enak način izvedeni, izvršile so se vendar na obeh v teku časa neenake izpremembe. Laibach pravimo da je množinski mestnik, a v slovenščini se je

množinski izraz Lubljane izpremenil v edninsko obliko Lubljana. Ravno nasprotno je pri imenu Poljane, ki je v slovenščini ostalo v množinski obliki, a v nemščini zašlo v ednino: die Polana, auf der Polana, von der Polana her i. t. d. Mislim, da se tu kaže nekoliko vpliv določila „die Vorstadt“ (poljansko predmestje, die Polana-Vorstadt). Tudi ni verjetno, da bi smeli množinsko obliko Poljanje izvajati iz edninske „poljana“, kajti potem bi po vzgledu Jasnaja Poljana pričakovali Górenja in Spodnja Poljana, obe skupaj bi pa bili Poljani, vsaj dvojina v slovenščini še živi. — —

Nekoliko daleč smo zašli na Poljanje, vrnimo se zopet k Ljubljani pa k Miklošiču in njegovim razlagam. Kakor je Miklošič s trdno utemeljitvijo zavrgel osnovo „ljub“ s pomenom „prijeten, ljubek (amoenus),“ tako se je menda prenašlo odločil za drugo enako osnovo „ljub“ s topljenim l^{om} v začetku in obžalovati je obenem tudi, da tej predpostavljene osnovi „ljub“ ni določil po njega lastni teoriji pristojnega lokalnega pomena, ker le tedaj bi nam postala njegova razlaga jasna do konca. Ker nam pa zdaj, če začnemo z nerazumljeno osnovo „ljub“, razlaga ostane nejasna, jo je treba nasloniti na drugo razumljivo osnovo in ta je, kakor smo že zgoraj razlagali, lüb = holm. Udomačena pisava Ljubljana nas ne sme prav nič motiti; če je udomačena, zato še ni prava.

Da se imenuje selišče dostikrat z množinskim imenom tam naseljenih stanovnikov, je znana prikazen. Naj opomnim samo na seliška imena: Cvetkovci, Ivankovci, Radislavci, Noršinci, Slabotinci, Smolinci i. t. d. na Štajerskem — ali nemški Stalzem (Štalcarji), Koflern (Koblarji), Handlern, Zwischlern i. t. d. na Kočevskem — patronimika Adlešiči, Drašiči, Radoviči, Vranoviči itd. na Belokranjskem — ali Logarji, Lužarji, Kožarji, Žganjarji i. t. d. v velikolaškem okraju. Prav posebno razširjena pa so iz krajevnih pojmov izvedena stanovniška imena, ki služijo zdaj kot krajevna ali seliška imena, nadomestivši prvotna zgolj krajevna znamenila. Poleg „Gora“ imamo Gorje (= Gorjane, monticolae) Góriach, poleg „Gorica“ tudi Goriče ali Goričane Górtičach, poleg „Podgora“ tudi Podgorje (= Podgorjane) Pogórvach, ob Savi imamo Savlje (= Savljane) t. j. Posavce, in ob reki glej Poreče (= Porečane) Pórtičach, ob Dravi pa Podravlje (= Podravljane), Föderlach iz slovenskega lokala Pódravljah (iz prvotnega Pódravljanih) i. t. d. Kako so pa ta stanovniška imena iz krajevnih pojmov napravljena? —

(Konec prihodnjič.)

Satura.

Spisal L. Pintar.

(Konec)

priponko **jan** se iz samostalnikov s krajevnim pomenom proizvajajo samostalniki, ki zaznamujejo stanovnike tistih krajev, na pr. nastanjenec na hribu je hribljan, a oni v dolu doljan, na gori gorjan, v duplu dupljan i. t. d. Taki s priponko **jan** naprav-

ljeni, stanovnike zaznamujoči samostalniki so v staroslovenščini dobivali v ednini vrhutega še priponko **in**, ki je pa v množini odpadala. Iz Rim se izvaja Rimljanin, a v množini je slovel ta samostalnik: imen. Rimljane, rod. Rimljan, daj. Rimljanъm, mestn. Rimljanъh i. t. d. Sedaj slovejo v novi slovenščini te oblike v prostem apelativnem imenu pravilno: Rimljani, Rimljanov, Rimljanom, Rimljanih i. t. d., a v lastnih, t. j. krajevnih imenih te vrste se je pogosto sled sufiksa -jan nekako zabrisal, n. pr. Duplje, Dupelj, Dupljam, Dupljah (iz prvotnega Dupljane, Dupljan, Dupljanъm, Dupljanъh), samo v roditelju se je v mnogih primerih še ohranila prvotna oblika, n. pr. Cerklje Cerkljan, Duplje Dupljan, Gorje Gorjan, Goriče (poleg Goričane) rod. Goričan i. t. d., in prav ta roditelj nam je v takih krajevnih imenih dobro došli kazalec, po kateri poti nam je razlagati dotično krajevno ime. Da se je sled sufiksa -jan v takih novoslovenskih krajevnih imenih nekako izgubil, nam je Miklošič v svoji primerjalni slovnici (III, 15) sicer zabeležil, češ da samostalniki na -janin imajo često od prvotnih oblik na -janem, -janeh različno obliko, končujočo se na -jam, -jah, in da se krajevnih imen oblike Dreulach, Gleinach, Gratschach pač ne dajo drugače razlagati nego iz novoslovenskih mestnikov Drevljah, Glinjah, Gradčah od Drevljane, Glinjane, Gradčane, kako da se je pa ta izprememba izvršila, nam na omenjenem mestu Miklošič nadrobneje ni razložil. Domnevati bi se dalo, da takole: Ko se je poluglasnik za n^{om} v obrazilih -jan[ъ]m, -jan[ъ]h polagoma izgubil, je obenem tudi **n** pohohnjavel (to se pravi: postal je hohnjav) pa se je ali s sorodnim m^{om} strnil v enoten **m** (ъm = n'm = m, tedaj janъm = jam), aji pa je kot hohnjav glas sčasoma prosto izginil, kot so se izgubili hohniki sploh. (Primeri vohati iz onhati, loka iz lonka.) So pa tudi slučajji, da se je prvotna

oblika jasno ohranila in še celo svoj poluglasnik v končnicah okrepila, torej *-janъm*, *-janъh* izpopolnila v *-janam*, *-janah*, prav kakor da je tako krajevno ime ženski samostalniik po a-sklanjatvi. Vzemimo za vzgled ravno Poljane, ki nam jih, kakor sem že rekel, nikakor ni razlagati iz singulara „poljana“, ampak iz stanovniškega imena „poljanin“, ki slove v množinskem imenovalniku „poljane“ (die Feldbewohner, Uferbewohner). „Poljana“, napravljena z amplifikativnim sufiksom *-ana*, pomeni širom odprto polje, prostrano planoto, če tudi nenaseljeno — primeri poleg „soba“ izraze *sobana*, *izbana*, *dvorana*, t. j. veleprostorna, a ne navadna ali celo mala soba. Za Kranjsko najdemo v krajevnih slovniki zabeleženi samo dve poljani, t. j. „Dolga Poljana“ Langenfeld v Budanjski občini na Vipavskem in pa „Poljana“ v gozdu „Krakovo“ pri Krškem (na tej prostrani Poljani ni druge naselbe razen gozdarske hiše), vsi drugi kraji tega imena, ki jih je nad deset, imajo množinsko obliko „Poljane“, ki se pa — to poudarjam še enkrat! — izvaja večinoma iz moškega edninskega samostalnika „poljanin“ ali „poljan“ (*campanus*). Pač pa je utegnulo to, da je jezik imel poleg poljanina (*m.*) tudi poljano (*f.*) *Šladhfeld*, pospešiti preobrat moškega stanovniškega imena v ženske oblike krajevnega imena, kakor so Poljanam Poljanah, torej tudi Zgornje in Spodnje Poljane namesto Zgornji in Spodnji Poljane. Poženščil pa se je sčasoma spol tudi drugim množinskim krajevnim imenom bodisi iz srednjega, n. pr. Blatah (*Šlattach*) iz Blatih od Blata (*n. pl. der Morast*); bodisi iz moškega, n. pr. Blačah (*Šlatlach*) od Blače, t. j. Blačane (iz *blat-jane* die *Moorbewohner m. pl.*), tako da veljajo dandanes skoraj vsa stanovniška imena v množini, proizvedena s sufiksom *-jan*, ki služijo kot krajevna imena, za samostalnike ženskega spola, dasi so bila prvotno brezdvomno moškega. V prilog izvajanju imena „Poljane“ iz edninskega „poljana“ bi se utegnil kdo sklicevati na druge analogije, češ da imamo poleg „Draga“ (10krat) na Črnomaljskem tudi „Drage“, poleg „Dolina“ (nad 10krat) tudi „Doline“ pri Brdu in Litiji, poleg „Loka“ (10krat) tudi „Loke“ (*Loſach* v Litijskem okraju), poleg „Mlaka“ (5krat) tudi „Mlake“ pri Metliki in Trebnjem. Toda opomniti treba, da so tu singularna imena mimo pluralnih v odločni večini in da se pluralne oblike sploh drugače tolmačiti ne dado nego iz ženskega singulara, nasprotno pa pri Poljanah pluralne oblike odločno prevladujejo pa tudi dopuščajo drugačno tolmačenje, dočim se izvajanju iz singulara „poljana“ marsikaj upira, pred vsem to, da amplifikativni sufiks *-ana* že sam označuje prostranost, torej tisto, kar bi

utegnil sicer označevati plural od „poljana“ nasproti singularu, namreč širom razsežno planoto. —

Poljane so torej naseljenci na polju, a Lubljane (Ḷubljane) so na in ob lūbu (holmu) nastanjeni. Pa poreče kdo, saj se mesto ne imenuje Lubljane (plur.), ampak Lubljana (sing.). To je res za razlagalca nemala težava, toda Laibach (iz Ḷubjah) govori kot lokal odločno za pluralni izraz Ḷubjane. — Miklošič si misli, da je na mesto množinske oblike „Ljubljane“ stopila edninska „Ljubljana“ ob onem času, ko je narod že bil izgubil iz svoje jezikovne zavesti prvotni pomen množinske oblike (t. j. da zaznamuje stanovnike), pa da se mu je za zaznamovanje kraja zdela edninska oblika prikladnejša. Poskusimo si to težavo prehoda iz množine stanovniške v ednino kraja raztolmačiti nekoliko natančneje, dasi s tem seveda ne ugovarjamo Miklošiču, ki trdi, da je morala pač oslabeledost jezikovne zavesti narodove glede prvotnega pomena množinske stanovniške oblike pred vsem pospešiti takov preobrat. Znana prikazen je, da se dandanes v nekaterih gorenjskih narečjih severovzhodno od Ljubljane na levem bregu Save stanovniška imena končujejo na *-ana*, preobrazivši svojo končnico iz *-ane* po nekaki vokalni harmoniji (asimilaciji vokalov), to se pravi: prvotni končni *e* v končnici *-ane* se je prienačil vokalu *a* predzadnjega zloga, da se oblika ne končuje več na *-ane*, ampak na *-ana*. Imena vasi Rádomlje, Škrjanče v Kamniškem okraju so morda že sama na sebi stanovniška imena (iz prvotnih Radomljane, Škrjančane), a stanovniki teh vasi se imenujejo dandanes Radomljána, Škrjančána. Isto bi utegnilo veljati tudi o Moravčah, a narodna zabavljica baje poje o Moravčanih:

Morávčana se skup zberó
In star'ga mačka oderó. —

Stanovalci v Dobu so sedanjikom Dobljána (iz Dobljane), stanovalci Volčega Potoka so jim Vowčána (iz Volčane), stanovalci na Holmcu (h'ṃc) so Ḥṃčána (iz Holmčane) i. t. d. Prav taka izprememba oblike „Lubljáne“ v „Lubljána“ potom vokalne harmonije se je gotovo izvršila že v zelo zgodnji dobi; da je pa potem tudi množinski pojem izginil narodu iz zavesti, k temu, mislim, so pripomogli različni vplivi analogije. Na romanskega tujca (Italijana n. pr.) je utegnila napraviti oblika „Lubjana“ (ker po bistvu od njega ne razumljena) pač vtisk, kakor da je morda pridevnik, h kateremu si je v mislih dostavljati samostalnik: terra, provincia, (urbs) città i. t. d. Pri Vergilu je n. pr. Capua Campana urbs, a pri Ciceronu Campana colonia, pri Horacu pa okolica mesta „Pedum“ regio

P e d a n a. Vzemimo še razna mestna imena na *-ana*, n. pr. Toskana, Antignana, Galignana, Montagnana, Laurana i. t. d., pa si lahko mislimo, da se je po analogiji utrdil pri tujcu nazor o singularnosti imena Lubjana. Slovenskemu domačinu pa je menda pospešilo do-
vzetnost za singularno pojmljenje pluralnega stanovniškega imena to, da je imel pri kolektivnih samostalnikih (kakor so: brača, deca, gospoda, družina, živina — bodisi že goved ali kuretina — drob-
nica i. t. d.) že itak vprav množinske pojme strnjene v singularno obliko. Nikakor torej ni čudno, da je po analogiji z drugimi kolektivnimi singulari začel tudi Slovenec sam smatrati obliko „Lub-
ljana“ (iz Lubljane) za singular.

Glede lokala L**ub**jah (Laibach) primeri Ž**ub**jah (Sairach), Lipljah (Laiplach), Lučah (Leutschach) i. t. d. — to so sami množinski lokali. Laibach iz L**ub**jah je še iz tiste dobe, ko se še ni bila izvršila epenteza 1^a med b in j (primeri Š**ub**ačh in Jablah pri Mengšu).

Kakor je Lubljana stanovniško ime, izvedeno iz krajevnega imena lub (l**ub**, lob), tako imamo iz hrib Hribljane, vas v Cerkniškem okraju (v občini Žilče), in iz holmec nam je izvajati ime dveh vasi na Koroškem, namreč Humče (Š**unt**čhach) pri Žihpolju in Humče (Š**um**tčhach) pri Doberli vesi. Iz holm ali hum bi dobili stanovniško ime Humljane ali Humlje. — Gorje (Š**ör**iach) iz „gora“ in Goriče ali Goričane (Š**ört**čhach) iz „gorica“ smo že prej omenili.

Utegnil bi zdaj kdo vprašati, ali mar zahtevam, da naj se v imenu Ljubljana j za 1^{om} v prvem zlogu izpahne, pa da naj pišemo poslej Lubljana namesto Ljubljana. — Če je moja razlaga imena prava, tedaj je taka izpremema gotovo popolnoma opravičena, torej priporočila vredna. Toda ker kaže po eni strani uvaževati konservativno reklo „quieta non movere“ in ker imajo imenoslovne take razlage v prvi vrsti veljati za zgolj znanstvene etimologije, namenjene pouku zanimajočega se občinstva, oziroma izpodbudi drugih raziskovalcev na tem polju, ne mislim siliti s tako novotarsko zahtevo na dan, ker se mi tudi zdi, da bi ostala pač brez uspeha, zlasti če pomislim, da n. pr. vkljub Pleteršniku (str. 434) in Levcu (str. 139) in vkljub živi govorici „kopu“ na ljubljanskih kopališčih blesti vendar le nadpis „kōpelj“. V praktičnem oziru glede imena Lubljana naj torej le kdo drugi, izmed odločilnih faktorjev kdo, poskusi svojo podjetnost, mi pa ostanimo pri teoretični razlagi in se zadovoljimo z rezultatom, da je Lubljančan že tretja oblika stanovniškega imena naseljencev ob lubu ali holmu (Lubljanin, Lubljanec, Lubljančan). —

Satura.

Spisal L. Pintar.

o sem bil v XXI. letniku „Ljublj. Zvona“ v člančiču „O Prešernovi literarni zapuščini“ na strani 493 izrekel domnevo, da se Prešernova pesem o Šmarni gori „Vi, ki hodite na sveto Šmarno gôro, blagor vam!“ . . . naslanja na narodno pesem „Gor na sveti Šmarni gôri . . .“, tedaj se je oglasil neki gospod z opombo, za katero sem mu prav hvaležen, ker me je izpodbodla k nadaljnemu raziskavanju. Tista opomba je trdila, da je bila omenjena Prešernova pesem naperjena proti tedanjemu vodiškemu župniku, ker je bil baje velik nasprotnik romanja in božjepotovanja, češ da se z njim bolj pospešuje greh in pohujšanje nego čast božja, prav kakor se Luter v Šmalkaldskih artikulih huduje in spotika ob tem, daß man daheim läßt eigen Pfarr, Gottes Wort, Weib und Kind und läuft den unnötigen, ungewissen, schädlichen Teufelsirrwischen nach. — Tista opomba je torej trdila, da je Prešeren tedanjega vodiškega župnika Jerneja Arka s to bistro satiro zato šegavo osmuknil in da je predsegaje v domišljeno bodočnost predočil v 4. kitici tedaj seveda še živečega župnika s štolo mašno sredi procesije mrtvih, pa da mu je položil na jezik tisto skesano izpoved „Mi v duhovskem oblačili smo sejali seme zmot“ itd. —

Da je pesnik zložil morda res to-le „Romarsko“ za vodiškega župnika, a s šegavim, ne strupenim namenom, si prav lahko mislimo, kajti gotovo je bil z njim dobro znan po svojem stricu Jakobu, tedaj duhovniku na Šmarni gori, ki spada pod Vodiško župnijo, — vsaj se podobno tudi trdi v nekem dopisu iz Kranja („Slovenski Narod“ XIII št. 144 z dne 26. junija 1880), da je Prešeren svojo meniško balado „Sveti Senan“ posvetil duhovitemu patru Benvenuto. A nekaj drugega v tej trditvi se ne more prav ujemati, češ da je bil Arko nasprotnik romanja sploh, kajti če sodimo po njegovih spisih, je pač le morda odklanjal razuzdano zlorabo božjih potov, naglašujoč potrebni jim resnobnejši značaj.

Jernej Arko je bil marljiv dopisovalec v „Novice“ in v slovenske cerkvene časopise. V Pogačarjevem „Slovenskem cerkvenem časopisu“ (št. 20, str. 158) n. pr. je v članku „Koristnost pozimskiga časa za

kmetiške ljudi“ naglašal pobožno petje svetih pesmi iz Potočnikovih in Dolinarjevih, kratkočasnih in posvetnih pa iz Ahacjevih bukev ter proti koncu posebno priporočal moliti roženkranc. V Zgodnji Danici (l. št. 40, str. 317) čitamo njegov sestavek pod naslovom „Grajavcem sv. roženkranca“. Če vzporedimo s tem oni v Prešernovi pesmi skozi vse kitice se ponavljajoči refrén:

„Roženkranc in litanije
Mólit hvalo pet Marije“

tedaj se zdi prav verjetno, da veljaj Prešernova ta pesem res vodiškemu župniku, pa ne kot nasprotniku romanja (resno), ampak kot prevnetemu propagatorju in enostranskemu gorečniku (šegavo-dobrovoljno). Prešeren sam je prav rad zahajal na Posavje, pa ne samo po ravnem na Ježico ali v Tomačevo h Kovaču (Schumi, Archiv I, 37), ali na Skaručno ali celo v Vodice, kjer je bival (po „Lj. Zv.“ l. 275 in 335) najljubši njegov součenec Simon Vovk (l. 1831) še pred Prešernovim odhodom v Celovec kot prvi Arkov kaplan — ampak dostikrat se je tudi napotil na obisk k svoji teti, kakor je baje bodidovtipno nazival Šmarno goro, češ da je ona njegova teta, ker i má njegovega strica. Seveda pa Prešeren pri svojih obiskih ni hodil na goro roženkranca molit in litanij, — ampak samo duhá si vedrit.

Ko je leta 1847 Matej Langus slikal šmarnogorsko cerkev, je na veliki sliki v kupoli med romarji v kranjski noši in s kranjskimi obrazi naslikal tudi župnika Arka (Primeri Marnov Jezičnik XXV, 20). In Arko sam je potem o Šmarni gori in o „šmarnogorski romarski cerkvi Marije Device Sv. roženkranca v vodiški fari“ poročal v Pogacarjevem „Slovenskem cerkvenem časopisu (št. 10, str. 76). Da pokažem nekoliko Arkovo navdušenje za Šmarno goro in pa njegovo gorečnost za božjo pot, naj navedem iz tega njegovega poročila par stavkov:

„Naš slavni domorodni obrazar gospod Matevž Langus, kako se je izuril v freški malarii ali v obraženji na moker zid! Šmarnogorska kupla 80 štirjaških sežnjev prostora obseže, je večji od Ljubljanske. Šmarnogorska poseka šenklovsko, kar za moreš zavpiti. V stolni cerkvi je bil Langusov duh omejen in zezan, ker se je moral ravnati po poprejšnji malarii, na Šmarni gori pa je bil prost ter se je na perutnicah svoje umetnosti vzdigoval in vrtil kakor je hotel. Na vso moč zale so v veliki kupli podobe mnogih romarjev v kranjski noši in s kranjskimi obrazi, ktere bodo še čez dolgo let oznanovale, kako so se nosili v letu 1847 ljudje mnogih stanov in krajev po Kranjskem ... Novi most Smledniškega

barona je za romarje veliko polajšanje, ker prepeljavanje na poprejšnjem brodu je bilo zamudljivo in tudi nevarno večkrat. Gospoda si želi še bolj zložno cesto na goro, da bi se lahko v kočijah gori vozili kakor na Sv. Goro pri Gorici. Nemogoče bi ravno ne bilo, toda potem je božja pot proč, gospoda bi ne hodila na goro iz pobožnosti, temuč le za kratek čas. Naj torej Šmarna gora le še brez zložne ceste ostane, da lahko romarji svoje bolj težavne stopinjice Bogu darujejo in se sveti kraji manj oskrunjujejo itd.“ — —

Za rahlo satiro zoper **rigorizem** janzenistov, ki se tesno srčno protivijo vedrejšim nazorom o pohajanju domačih gorá, katere veljajo obenem tudi za božja pota — ki v vsakem nekoliko prostejšem okretu že morda vidijo motenje pobožnosti in skrunjenje krajev, ki pretirano poudarjajo le božjo pot in žebranje roženkranca in litanij — — za rahlo satiro bi potemtakem smeli smatrati Prešernovo „Romarsko“ enako s „Senanom“ in z „Nebeško procesijo“.

Kakor se je pa „Nebeška procesija“ širila po Ljubljani v mnogih prepisih, tako menda tudi „Romarska“. En tak prepis iz literarne ostaline g. Jožefa Rosmana Trebanjskega mi je prišel v roke. Ker pesem v tem prepisu kaže zanimive varijante, iz katerih bi se dalo sklepati, da imamo v njem prvotni osnutek njen nasproti opiljeni obliki poznejših izdaj, ki so jo povzele iz petega zvezka Kranjske Čbelice, hočem ta prepis dati v natisk. Evo ga!

Romarika Pefem od ivete Šmarne gore.

1.

Ti, ki hodijo na fvêto
 Šmarno goro, blagor jim!
 Kaj godí fe vfako léto,
 Pel vam bom sanikernim,
 Ki dufhizo tako zher'tjo,
 De ne pridejo pred smertjo
 Roshenkranz in litanijo
 Mòlit in zhaftit Marijo.

2.

Kadar polnozhi odbrenka,
 Mine vfih Švetnikov dan,
 Dokler sjutraj svon saklenka,
 Prihod dneva spet osnan',
 Šmarna gora zhes in zheš je
 Polna je mertvih prezelje,
 Roshenkranz in litanijo
 Mol'jo, klizhejo Marijo.

3.

Vfih stanov fo trume plashne,
 To se vidi 's njih oblék;
 Vid'jo tam se fhtole mafhne,
 Shida in hladnik (!) vse vprék.
 „Kdo fte romarji vi zhudni,
 „Vi, ki zelo nozh netrudni
 „Roshenkranz in lita nijo
 Mol'te, klizhete Marijo?“ —

4.

„Mi v duhovkim oblazhili,
 Mi smo f'jali feme smót,
 Šlepzi smo ljudem branili
 Šem na sveto boshjo pot.
 Oh sató is viz sdaj hod'mo,
 Shaloftno prezešjo vod'mo,
 Roshenkranz in litanijo
 Mol'mo, klizhemo Marijo.

5.

Romarjov sa nami truma,
 Ki je ni mogozhe fhtét',
 Mnoshiza je to bres uma,
 Ki nam ota je verjét'.
 V vizah dela sdaj pokoro,
 De nikol ni fhla na goro
 Roshenkranz in litanijo
 Molit in zhaftit Marijo.

6.

Kdor med letam gre is fveta,
 De popred ni tukaj bil,
 V hiti vezhniga ozheta
 Še ne bo pred vefelil,
 Dokler ne dozhaka dneva,
 De fim s nami pride reva
 Roshenkranz in litanijo
 Molit in zhaftit Marijo.“ —

7.

Naj tedaj odprè vthefa,
 Kdor saflifhi le-ta glaf,
 Predem (!) se snebi telefafa,
 Pride naj k Mariji va s.
 Šam naj al f prezešjo farno
 Pride fem na goro Šmarno
 Roshenkranz in litanijo
 Molit in zhaftit Marijo.

Zanimivo je najprej to, da ima pesem v tej redakciji samo 7 kitic, dočim ji je pesnik v Čebelični redakciji dodal še 8. sklepno kitico, govorečo o Marijinem varstvu na zadnjo uro. Povečem so tu različnice te prvotne redakcije markirane z razmaknjenim tiskom. V tretji kitici čitamo „hladnik“ (menda pač hlodnik!) namesto hodnik (Wergleinwand); vpraša se zdaj le, ali se je to prepisovalcu samó zapisalo in zabredlo, ali je to morda res kaka dialektna oblika podobna kropenskemu hlođiču (Teufel). — V sedmi kitici nas osupne „predem“ za „preden“ ali „predno“. — Zlasti zanimiv pa je v tej prvotni redakciji vseskozi dosledni singular „litanija“, ki se prelepo ujema s staroslovenskim singularom **ΛΙΤΑΝΙΑ** in z grškim **λιτανεία**. — Tudi Trubar je še dosledno rabil singular. Primeri „Ene duhovne peifni“ (2. izdaja iz l. 1563) str. 26 in 170, dalje „Ta celi catehismus, eni pfalmi“ (3. izdaja iz l. 1574) str. 41 čitaš „Litania Stara“, a str. 54 „Litania Tubinska“ — in „Ta celi catehismus, eni pfalmi“ (izdaja iz l. 1584) str. 68 in 277 „Letania ali gmain molitou.“ — Poznejši molitvenikarji in izdajatelji cerkvenih pesmaric, na pr. Steržinar in Primož Lavrenčič poznajo že samo plural „litanije“, a Gutsman se je v svojih „molitounih bukvizah“ (1788) hvalevredno zopet povrnil k singularu „litanija“ in tako tudi Prešeren v prvotnem osnutku svoje „Romarske“. — —

Književne novosti

Ante Beg: Slovensko-nemška meja na Koroškem. Narodopisne in zgodovinske črtice. V Ljubljani. Narodna založba 1908 — Kdorkoli prečita to zanimivo delo, se mu mora inako storiti, če ima še količkaj iskrenega čuta za našo narodno stvar. Tužni Korotan nam gine! Tu nič ne opravi optimistno oporekanje, češ, da nam uradna štatistika nudi napačne podatke. Pojdi, ljubi bralec, sam enkrat na Koroško, potuj malo po slovenskih krajih, še na mejo ti ni treba iti, in uveril se boš, kako izpodriva in odriva kulturno jačji nasprotnik šibkejšega sodeželjana! — Skoro isto pot kakor pisec te knjižice — od Sp. Dravberga ob jezikovni meji prek Beljaka, Šmohorja v Kanalsko dolino — je prehodil pred tremi leti tudi poročevalec, predvsem z namenom, da premotri na svoje oči kulturno življenje svojih koroških rojakov, in prišel je takrat do istih zaključkov kakor Beg, le da jih je ta opremil z obširnimi štatističnim gradivom in tako njih verjetnost še bolj podkrepil. Ponemčevanje na Koroškem torej rapidno uspeva. Po ljudskem štetju l. 1880. je bilo 102.252 Slovencev (ne 101.252!), Nemcev pa 241.585, torej 29·7 : 70·3; l. 1890. še 101.030 Slovencev in 254·632 Nemcev, torej 28·4 : 71·6, l. 1900. pa samo 90.495 Slovencev, a 269.960 Nemcev, torej so si v razmerju 25 : 75 ali ena četrtnina prebivalstva Koroške, nekdanje osrednje slovenske dežele, je še slovenska. Germanizacija se ne širi samo